

Lahden västäräkin selkä on harmaa, mutta siinä on tummia katkonaisia pitkittäisjuovia. Tämä sopii leucopsikselle, jolla etenkin ensimmäisen syksyn koirilla voi jo olla selässä mustia höyheniä. Tummat kuvioinnit puuttuvat sekä baicalensikselta että 'dukhunensikselta'. Laajalti vaalea naama ja otsa sekä pienikokoinen rintalaikku sopivat nekin hyvin leucopsikselle. Sekä baicalensiksella että 'dukhunensiksella' on otsassa tyypillisesti vähemmän valkoista ja musta rintalaikku on laajempi työntyen selkeästi kaulan sivuille.

Lahden linnussa on muutamia pieniä kauneusvirheitä tyypilliseen leucopsikseen verrattuna. Ensimmäkin sillä on keskimääräistä vähemmän valkoista otsassa. Toiseksi rintalaikku leviää selvästi rinnan sivuille kapeina juovina, kun tyypillisellä leucopsiksella musta rintalaikku on irtonainen täplä keskellä rintaa. Lisäksi rintalaikun yläreuna on aavistuksen keskimääräistä ylempänä. Leucopsista tukeva tuntomerkki, joka ei näy kuvassa, on musta yläperän seutu, joka baicalensiksella ja 'dukhunensiksella' on harmaa.

Laajalti mustan pään, selkäpuolen mustien pitkittäisjuovien ja laajahkon mustan rintalaikun perusteella lintu on koiras. Nuorilla naarailla päälaki ja selkä ovat tyypillisesti ennen loppupalven prenuptiaalista (pesimäkautta edeltävää) sulkasatoa harmaat, ja rintalaikku on pienempi tai voi jopa puuttua ja otsassa voi olla huomattavasti vähemmän valkeaa. Osalla västäräkkien alalajeista on eroja myös äänessä. Verrattuna baicalensikseen Lahden linnun äänitteestä tehty sonogrammi vastasi kutsuäänen rakenteen ja erityisesti sen ensimmäisen komponentin yksityiskohtien perusteella paremmin tyypillisen leucopsiksen ääntä. Lahti, 28.11.2015. TOM LINDROOS

Västäräkin

leucopsis-alalaji ensi kertaa Suomessa

Lahdesta löytyi viime marraskuussa västäräkki, jonka tuntomerkkien todettiin sopivan alalajille *leucopsis*. Alalajista tunnetaan vain kaksi aikaisempaa havaintoa Euroopasta (Iso-Britannia 5.–6.4.2005 ja Norja 1.–2.11.2008). Missä alalaji normaalisti esiintyy ja mistä sen tunnistaa?

Lisää västäräkin alalajista *leucopsis*

Alström, P. & Mild, K. (2003): Pipits and wagtails. Princeton Univ. Press.

Rowlands, A. (2010): Proposed criteria for BBRC assessment of claims of 'Amur Wagtail'. British Birds 103: 268–275.

Ensimmäisen syksyn/talven leucopsis-koiraiden pääläen ja niskan höyhenys on naaraista poiketen laajasti mustaa ja otsa on laajalti valkoinen (ylärivi). Sirppimäinen musta rintalaikku on leucopsis-koirilla tyypillisesti melko kapea ja "irrationaalinen", vaikka joillain yksilöillä rintalaikku voi levitä täplämäisenä kohti kaulansivua. Kurkku on aina puhtaanvalkoinen (keskirivi). Syksysisillä baicalensiksilla (alarivi) musta rintalaikku on erittäin laaja, yläosastaan usein epäselvärajainen ja työntyy kiilamaisena kurkun sivuille. Joillain yksilöillä kurkkuhöyhenissä voi olla selvää mustahkoa täplitystä. Huomaa myös voimakkaasti harmaita höyheniä kupeiden etuosassa, mikä on tyypillistä baicalensiksille. Kuvan näytteet on kerätty lähes samoilta alueilta, joissa alalajien talvehtimisalueet menevät myös päällekkäin, ja siten osa nahkakokoelmien linnuista voi olla peräisin alalajien vaihtumisvyöhykkeeltä. Määrittystä ei voi tehdä pelkän sijainnin perusteella. HANNU HUHTINEN, NHMUK, TRING

Tällä pesimäpukuisella nuorella (2kv) 'dukhunensis'-koiraalla on muun muassa laajalti tumma kurkku ja rintalaikku, kokoharmaa selkä, harmaa yläperä ja selkeästi mustakeskustaiset isot peitinhöyhenet. Bijsk, Venäjä, 13.6.2010. PETTERI LEHIKONEN

Keväinen baicalensis-alalajin västäräkki muistuttaa päänkuvioiltaan leucopsista, mutta leucopsiksesta poiketen sen selkä on yhtenäisen vaaleanharmaa, kupeilla on selviä harmaita höyheniä, kyynärsiiven isojen peitinhöyhenten tummat keskustat ja tyviosat muodostavat suljetulle siivelle harmahtavalta näyttävän paneelin ja erittäin laaja musta rintalaikku ulottuu kurkun alaosaan sekä korvanpeitinhöyhenten alareunaan. Mongolia, 30.5.2010. JYRKI NORMAJA

Västäräkin alalajien ulkonäkö vaihtelee voimakkaasti, ja pesimäpuvussa ne ovat pääsääntöisesti erotettavissa neljän tuntomerkin perusteella. Lopputyksystä ja alkutalvesta vaihtelu on suurempaa, koska edellisenä kesänä syntyneet nuoret eroavat ulkonäön perusteella tyypillisesti vanhoista linnuista. Tuntomerkkejä tulkittaessa on siten tärkeä tietää, minkä ikäisestä linnusta on kysymys.

Laudesta viime syksynä löytynyt lintu on määritettävissä nuoreksi vaihtumattomien nuoruuspuvun kuluneiden tertiaalien ja ruskeiden siipisulkien perusteella. Vanhalla linnulla kaikki tertiaalit ja siipisulat olisivat vaihtuneet. Tärkeimmät alalajien tuntomerkit sijaitsevat pään, rinnan, isojen peitinhöyhenten, selän ja yläperän kuvioinneissa, ja välimuotoisten lintujen takia määrittäminen on hyvä perustaa mahdollisimman moneen tuntomerkkiin. Eniten *leucopsis*-alalaji muistuttaa *baicalensis*-alalajin sekä nimialalajin itäosan västäräkkejä (ns. *dukhunensis*). Alalajien määrittäminen on selitetty tarkemmin kuvateksteissä.

Tyypillisellä talvisella leucopsis-koiraalla on silmiinpistävän valkoinen vatsapuoli, pää ja erityisesti otsa, joka kontrastoituu terävärajaisesti silmän takareunan kohdalla mustaan pääläen takaosaan ja niskaan. Linnulla on verraten tummanharmaa selkä, josta on erotettavissa mustahkoja höyhenten keskustoja, ja laajasti puhtaanvalkoiset siiven yläpeitinhöyhenet, jotka muodostavat siivelle yhtenäisen ja helposti erottuvan paneelin. Musta rintalaikku on suhteellisen pieni ja irrallinen, ilman kaulansivua tai kurkua kohti työntyviä tummia kiilamaisia alueita. Thaimaa, 12.12.2004. WILLIAM VELMALA

Kiinnitä huomio näihin

Västäräkin alalajit eroavat pesimäpuvussa neljän piirteen perusteella. Kiinnitä huomiota selän väriin ja silmäjuovaan sekä siihen, onko

linnulla laajalti tumma pää, jossa valkoista vain kapealti silmän ympärillä, ja/tai leveästi valkoreunuksiset siiven isot peitinhöyhenet.

Alalaji	tumma selkä	tumma silmäjuova	kapea vaalea silmänympäry	valkeat isot peitinhöyhenet
<i>alba</i>				
<i>alboides</i>	x		x	x
<i>baicalensis</i>				
<i>yarrellii</i>	x			
<i>leucopsis</i>	x			x
<i>lugens</i>	x	x		x
<i>ocularis</i>		x		
<i>personata</i>			x	x
<i>subpersonata</i>		x		

Syksyisen peruspukuisen leucopsis-koiraan lentokuvasta voi havaita pään ja rinnan kuvioiden lisäksi alalajityypilliset mustat pyrstön yläpeitinhöyhenet ja selvästi alaselkään ulottuvan mustan yläperän sekä yleensä kokovalkoiset uloimmat pyrstösulat. Vanhan leucopsiksen kynnärsulissa on myös muita alalajeja leveämmin valkoiset ulkohöytyjen reunukset sekä erityisesti sisimpien käsisulkien sisähöytyihin muodostuvat leveästi valkoiset kiilat. Vaikka suljetulla siivellä leucopsiksen kynnärsiiven keskimäiset ja isot peitinhöyhenet näyttävätkin yhtenäisen valkoisilta, erityisesti uloimpien isojen peitinhöyhentien keskustoihin muodostuu ruodista selvästi leviävät mustahkot keskustat. Tämä näkyy, kun siipi on levitetty auki.
Hongkong, 19.10.2013. MARTIN HALE

Näin se löytyi

Lähdin jokaviikkoiselle loppukierrokselleni Kujalan jätekeskukselle 27.11. ja mietin itsekseni, olisiko jo aika löytää jotain erikoista. Jätekeskuksella katselin lokkeja vanhan jätepenkan rinteellä ja kuulin väiskin äänen muutaman kerran, mutta lintu jäi näkemättä.

Pian lokit pelästyivät kanahaukkaa ja hävisivät taivaalle. Muistin väiskin äänen ja mietin, löytyisikö se jostain. Havaintopaikaltani näkyi allas, jonka rannalla palsasirri viihtyi muutama vuosi sitten. Katsoin putkella altaan rantoja, ja siellähän se västäräkki teputti. Olipas se tummaselkäinen ja valkosiipinen. Tuota piti nähdä paremmin ja lähempää.

Kävelin rinteitä alas altaan rantaan. Arvelin lintua englanninvästäräkiksi (alalaji *yarrellii*), koska sillä oli tumma selkä. Västäräkki löytyi mutta ei se kyllä *yarrellii* ollut. Kupeet olivat aivan liian vaaleat ja siivellä oli aivan liikaa valkoista. Mutta mikä se sitten oli?

Mielessäni kävi jo värihallinen västäräkki, mutta onneksi näillä nykyajan häppäkeillä tieto ja kuva liikkuu näppärästi ja nopeasti. Laitoin puhelinsouppukuvan ja kyselyn paikalliseen WhatsApp-ryhmään, ja pian minulle ehdotettiin västäräkin itäistä alalajia *leucopsis*. Minulla ei ollut harmainta aavistusta, miltä kyseisen alalajin pitäisi näyttää. Kuvahaun jälkeen puhelimesse oli alalajin kuvia, ja edessäni oleva västäräkki näytti kovasti samanlaiselta.

Niinhan siinä sitten kävi, että lintu osoittautui västäräkin alalajiksi *leucopsis*. Se viipyi paikalla 2.12. saakka, ja sitä kävivät katsomassa sadat lintuharrastajat.

Pekka Saikko

Lahden lintu on vaihtanut pisimmän tertiaalin, mutta kaksi lyhyempää ovat kuluneita ja vaihtumattomia. Tämän sekä ruskeiden siipisulkien perusteella lintu on nuori. Lisäksi lintu on vaihtanut ainakin valtaosan isoista peitinhöyhenistä, jotka muodostavat yhtenäisen valkean palkin siivelle. Tällaiset laajalti valkoiset isot peitinhöyhenet eivät sovi esimerkiksi baicalensikselle tai 'dukhunensikselle'. Niille muodostuu ensimmäisenä talvena aina kaksi selkeää valkeaa siipijuovaa isojen ja keskimäisten tummakeskustaisten peitinhöyhentien valkeista kärjistä. Lisäksi baicalensis ei yleensä vaihda isoja peitinhöyheniä tai tertiaaleja ensimmäisenä syksynä, kun se taas on tyyppillistä muun muassa leucopsikselle.
Lahti, 29.11.2015. PETTERI HYTÖNEN

Tukea nahkakokoelmista

Rariteetikomitea tutustui Iossa-Britanniassa Tringin Natural History Museumiin nahkakokoelmiin. Tutkituista alalajeista *leucopsiksesta* oli laajin aineisto, ja joistakin linnuista sukupuoli on määritetty ilmeisesti preparoinnin yhteydessä. Ikämääritys perustuu omaan tulokintaamme muun muassa vaihtumattomien tertiaalien ja ruskeiden siipisulkien perusteella. Nuorista syksyisistä/talviaikaisista *baicalensis*ista oli vain neljä näytettä, ja ne on kaikki esitetty nahkakokoelmakuvassa. 'Dukhunensiksen' nahoista ei ole tässä kuvia. Sen siiven peitinhöyhenen kuviointi ja selän vaaleus vastasivat *baicalensis*ista, ja rinta-laikku oli laajempi kuin *leucopsiksella*.

Hyväksytyt

Useat Lahden linnun tuntomerkit sopivat *leucopsis*-alalajille ja puolestaan huonosti tätä eniten muistuttaville

alalajeille *baicalensis* ja '*dukhunensis*'. Linnussa on tyyppiliseen yksilöön verrattuna pieniä kauneusvirheitä, jotka voivat johtua joko oletettua suuremmasta alalajin sisäisestä muuntelusta tai *baicalensis*- ja *leucopsis*-alalajien vaihtumisvyöhykkeen yksilöiden vaikutuksesta linnun perimässä. Linnussa ei todettu välimuotoisille tyyppillisiä piirteitä, kuten kontrastikkaita isoja peitinhöyheniä, kokonaan harmaata selkää tai kurkkua/vatsaa kohden selvästi laajentunutta rinta-laikku.

Ottaen huomioon alalajien määrittelyongelmat populaatiotasolla ja siten vaikeudet yksittäisten lintujen alalajin yksiselitteisessä määrittämisessä, rariteetikomitea päätti hyväksyä havainnon *leucopsis*-alalajin västäräkinä. Myös havainnosta saadut ulkomaiset asiantuntijalausunnot tukivat tätä.

Kiitokset

We would like to thank Mark Adams and Hein van Grouw at the NHMUK, Tring, for access to the specimen collection.

Västäräkin taksonomia ja pesimäaikainen levinneisyys

Västäräkkiä tavataan Pohjois-Afrikasta, Islannista ja Grönlannista itään aina Aasian Tyynenmeren rannikolle ja Alaskaan asti, ja lajille on kuvattu taksonomiasta riippuen kymmenkunta alalajia. **Alströmin** ja **Mildin Pipits and Wagtails**-kirjan mukaan alalajeja on yhdeksän:

- nimialalaji *alba* pesii Euroopassa ja Länsi-Aasiassa, talvehtii Välimeren ympäristössä, Lähi-idässä ja Intian niemimaalla
- *yarrellii* pesii pääsääntöisesti Brittein saarilla, osittaismuuttaja, talvehtijoita aina Pohjois-Afrikkaa myöten
- *subpersonata* pesii Marokossa, mutta talvehtii laajemmalla alueella Luoteis-Afrikassa
- *personata* pesii Iranista Mongolian länsiosiin ja talvehtii Iranista Intian niemimaalle ulottuvalla alueella
- *alboides* pesii Himalajalla ja Keski-Kiinassa ja talvehtii Etelä-Aasiassa
- *baicalensis* pesii Siperian keski- ja itäosan eteläosissa, talvehtii Kaakkois-Kiinasta ja Thaimaasta Himalajan eteläosien halki Pohjois-Intiaan ulottuvalla alueella
- *ocularis* pesii Jeniseiltä Alaskaan asti, talvehtii Kiinassa Taiwaniin, Koillis-Intiaan ja Thaimaahan asti
- *leucopsis* pesii pääasiassa Kiinan itäisessä puoliskossa sekä Korean niemimaalla ja talvehtii Intian niemimaalla Kaakkois-Kiinaan
- *lugens* pesii Kamtšatkalta Japaniin ulottuvalla Itä-Aasian alueella, talvehtii Myanmarin itäosista Kaakkois-Kiinan halki Japaniin ulottuvalla alueella

Lisäksi nimialalajin levinneisyyden itäosien populaatioista on ehdotettu kahta eri alalajia, *dukhunensis* ja *persica*, jotka voivat kuitenkin koskea alalajien vaihtumisvyöhykkeiden yksilöitä. Ainakin joidenkin alalajien esiintymisalueiden välillä on melko laajojakin vaihtumisvyöhykkeitä, joilla osa yksilöistä on välimuotoisia. Tästä hyvänä esimerkkinä ovat Suomessakin lähes vuosittain tavattavat nimialalajin ja *yarrellii*-alalajin välimuotoiset yksilöt. Tällaiset on siis hyvä pitää mielessä alalajien määrittelyn varmuutta arvioitaessa.